

ТАСЫМАЛДАУ ЛОГИСТИКАСЫ

Дәрістің мақсаты- көлік логистикасының мәні мен мазмұнын ашу.

Міндеттері:

- Көлік логистикасының мәнін, оның міндеттерін, принциптерін, функцияларын түсіндіру;
- Тасымалдауды ұйымдастыру кезінде көлікті таңдау тәртібін түсіндіру;
- Интермодальдық оператордың жұмысын ұйымдастыру мәселелерін қарастыру.

Негізгі түсініктер:көлік логистикасы, көлікдәлізі, көліктізбегі, унимодальды, интермодальды, аралас, мультимодальдытасымалдауәдістері, тасымалдауды ұйымдастыру

Қарастырылатын сұрақтар:

- 1.Көлік логистикасының мәні
- 2.Тасымалдауды ұйымдастыру кезінде көлік түрін таңдау
- 3.Интермодальдық оператордың жұмысын ұйымдастыру

Сұрақ 1. Көлік логистикасының мәні

Көлік логистикасы-бұл жүктерді тасымалдауды басқаруды оңтайландыру, яғни шикізатты, жартылай фабрикаттарды, аяқталмаған өндіріс объектілерін, дайын өнімді Көлік құралдарын қолдана отырып, тұтыну орындарына тасымалдау және сақтау операцияларын орындау.

Көлік материалдық өндіріс саласы болып табылады. Көліктің ерекшелігі-ол шикізатты өңдемейді және материалдық өнімдер жасамайды, ал оның қызметінің нәтижесі қызметтер болып табылады. Көлік қызметтерін мамандандырылған көлік кәсіпорындары немесе өндіруші кәсіпорындар, көтерме және бөлшек сауда кәсіпорындары материалдық ағынды тұтынушыларға жүктерді орталықтандырылған жеткізуді жүзеге асырған кезде орындайды. Ортақ пайдаланылатын көлік пен ортақ емес көлікті ажыратыңыз. Бірақ жалпыға ортақ көлікті қоғамдық көлікпен сәйкестендірудің қажеті жоқ, өйткені жалпыға ортақ пайдаланылатын әрбір транспорт жолаушыларды тасымалдауға арналған қоғамдық көлік болып табылмайды.

Қоғамдық көліктерге қалалық көлік және ақылы қызмет көрсететін коммерциялық ұйымдардың көлігі кіреді. Жалпыға ортақ емес көлік өндірістік немесе сауда кәсіпорындарының ажырамас бөлігі болып табылады және сыртқы ұйымдарға қызмет көрсетпейді.

Тұтынушылардың көлік ұйымдарының қызметтеріне қоятын негізгі талаптары:

- ең аз жеткізу ұзақтығы;
- жеткізу кезінде жүктің сақталуын қамтамасыз ету;
- жүктерді қабылдау және тапсыру бойынша ыңғайлылықты қамтамасыз ету;

- қосымша қызметтердің болуы (кедендік тазарту, жүкті алып жүру, контейнерлерді аралық сақтау);

- клиенттердің талаптарына немесе қызмет көрсету икемділігіне бейімделу;

- Ақпарат және құжаттау жүйесі;

- "Есіктен есікке дейін" жүкті жеткізуді ұйымдастыру»;

- Тасымалдаудың қолайлы құны.

Жүктерді жеткізуді жүзеге асыратын сатушы немесе көлік ұйымы тарапынан тасымалдауды ұтымды ұйымдастыру мынадай артықшылықтарға алып келеді:

- Жалпы тасымалдау шығындарын азайтуға бағытталған;

- "жабдықтау – өндіру – өткізу – бөлу" логистикалық тізбегінде клиенттердің тапсырыстарын орындау циклінің ұзақтығын азайту»;»;

- Көлік құралдарының қоршаған ортаға теріс әсерін азайту

Тасымалдау кезінде оңтайлы нәтижеге қол жеткізу үшін логистиканың келесі міндеттері шешіледі.

Міндет 1. Көлік жүйелерін, оның ішінде мультимодальдық жүйелерді, көлік дәліздері мен көлік тізбектерін құру.

Көлік дәлізі – "бұл жекелеген географиялық аудандар арасындағы едәуір халықаралық жүк және жолаушылар тасымалын қамтамасыз ететін ұлттық немесе халықаралық көлік жүйесінің бөлігі, осы бағытта жұмыс істейтін әртүрлі көлік түрлерінің жылжымалы құрамы мен стационарлық құрылғыларын, сондай-ақ осы тасымалдардың технологиялық, ұйымдастырушылық және құқықтық жағдайларының жиынтығын қамтиды".

Көлік тізбегі-бұл белгілі бірқашықтыққа, белгілі бір уақыт аралығында, көліктің бір немесе бірнеше түрін қолдана отырып, жүктерді тасымалдау кезеңдері.

Соңғы уақытта халықаралық тәжірибеде "көлік осьтері" термині қолданыла бастады.

Міндет 2. Аралас тасымалдар жағдайында көліктің әртүрлі түрлеріндегі көлік процестерін бірлесіп жоспарлау.

Міндет 3. Көлік-қойма процесінің технологиялық бірлігін қамтамасыз ету.

Міндет 4. Көлік құралының түрін таңдау (автомобиль, теңіз, теміржол және т.б.).

Міндет 5. Тасымалдау әдісін таңдау (униmodalьды, интерmodalьды, аралас, мультимodalьды).

Міндет 6. Тасымалдаушылар мен логистикалық провайдерлерді таңдау.

Міндет 7. Көлік процесін оңтайландыру.

Міндет 8. Жеткізудің ұтымды бағыттарын анықтау.

Көлік логистикасының, сондай – ақ жалпы логистиканың негізгі мақсаты-физикалық тауар қозғалысына шығындарды азайту. Бұл мақсатқа келесі негізгі қағидаларды сақтау арқылы қол жеткізіледі:

- Контейнердегі жеңіл салмақты және ауыр салмақты жүктердің комбинациясы есебінен қол жеткізілетін көлік құралдарының жүк көтергіштігін немесе жүк сыйымдылығын барынша толық пайдалану;

- Қоймаларсыз жүктерді жеткізуді ұйымдастыру (кроссдокинг технологиясы бойынша);

- тапсырыс, жөнелту және қоймалау бірліктеріне жүктің көлік бірлігінің еселігі (мысалы, контейнерді пайдалану);

- тараны стандарттау;

- жүктерді тасымалдау ауқымы мен ауқымынан үнемдеу, өйткені бұл жағдайда 1 тонна-километрге шығындар минималды;

- тауарларды бөлудің жекелеген арналарында жүк ағындарының шоғырлануы және экономикалық емес арналардан бас тарту;

"дәл уақытында" технологиясы бойынша жүктерді жеткізу.

Осы Қағидаларды іс жүзінде жүзеге асыру көлік, өндіріс немесе сауда кәсіпорны үшін максималды экономикалық тиімділікке қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Сұрақ 2. Тасымалдауды ұйымдастыру кезінде көлік түрін таңдау

Көлік түрін таңдау логистиканың мынадай міндеттері мен өзара байланыста шешіледі: қоймадағы қорлардың оңтайлы деңгейін құру және қолдау; көлік ыдысының түрін таңдау; көлік құралдарының қозғалыс маршруттарын жасау және т. б.

Көлік құралдарын таңдауға келесі жағдайлар әсер етеді:

- жүктің сипаты (салмағы, көлемі, консистенциясы);

- жіберілетін партиялардың саны;

- Тапсырыс берушіге жүкті жеткізудің жеделдігі;

- Ауа райы, климаттық және маусымдық жағдайларды ескере отырып, жөнелту және межелі пункттердің орналасқан жері;

- Жүк тасымалданатын қашықтық;

- Жүктің мәні;

- Көлік коммуникацияларына жөнелту және жеткізу нүктелерінің орналасу жақындығы.

Белгілі бір тасымалдау үшін оңтайлы көлік түрін таңдау үшін негіз әртүрлі көлік түрлерінің (автомобиль, теміржол, теңіз, ішкі су, ауа және құбыр, конвейер) сипаттамалары туралы ақпарат болып табылады.

Аралас тасымалдарды ұйымдастыру кезінде көліктің негізгі түрін айқындау кезінде алты басты фактор бөлінеді: жеткізу уақыты; тасымалдауға арналған шығыстар; жүкті жеткізу кестесін сақтаудың сенімділігі; жөнелтімдердің жиілігі; әртүрлі жүктерді тасымалдау қабілеті; жүкті аумақтың кез келген нүктесіне жеткізу қабілеті.

Жасалған таңдаудың дұрыстығы көліктің әртүрлі түрлеріндегі барлық шығыстарды ескере отырып, техникалық-экономикалық есептеулермен расталуға тиіс.

Көлік түрлерінің саны бойынша жеткізу жүйелері немесе жүктерді тасымалдау тәсілдері біртекті немесе униmodalьді, көптүрлі (мультиmodalьді, интерmodalьді) және құрамдастырылған болып бөлінеді.

Мультиmodalьды тасымалдау дегеніміз- екі немесе одан да көп көлік түрлерімен ел ішінде немесе халықаралық қатынаста тасымалдау. Мультиmodalьдық ұғым ретінде көлік инфрақұрылымына, көлік құралдарының түрлеріне және жүк бірліктеріне жатады.

Көлік инфрақұрылымы ретінде мультиmodalьды тасымалдау жүйесі көлік қызметтерін тұтынушылардың тапсырыстарын күту жағдайында және клиенттерден сұраныс түскен кезде осы тапсырыстарды орындайды. Мұндай жүйенің жұмыс істеуі үздіксіз қызмет көрсету үшін өндірістік қуат қорын жинақтауға негізделген.

Әрбір нақты мультиmodalьдық тасымалдау көлік түрлерінің үйлесімі жүк жөнелтуші мен жүк алушыға қатысты көлік кәсіпорындарының аумақтық орналасуына байланысты әртүрлі болады. Мысалы, теміржол-автомобиль, теміржол-автомобиль-әуе, автомобиль-теңіз және басқа да тасымалдау жүйелері.

Мультиmodalьды көлік жүйелерінде логистикалық тәсілді қолдануға болады, бұл жүйенің барлық бөліктерін нормадан тыс тоқтап қалулар мен ысыраптарды жою үшін біртұтастыққа біріктіруге мүмкіндік береді. Көлік жүйелеріндегі кемшіліктерді жоюдың негізгі бағыты интерmodalьдық (бес-қайта тиеу) технологиясы болып табылады. Интерmodalьділіктің басты белгісі жүкті барлық жүру жолында бір көлік ыдысында (контейнерде) және бір адамның (интерmodalьдық оператордың) жауапкершілігі мен бір көлік құжатынан (коносамент) артық жүктемеу немесе тасымалдау болып табылады.

Бұл технология мультиmodalьды қатынаста қолданылады, әртүрлі көлік түрлері арасындағы көлік жүйесінің ішінде орналасқан және оларды бір-бірімен байланыстырады.

Интерmodalьдық технологияны пайдалану жүктің жолда болу уақытын қысқартуға және тиеу-түсіру (ауыстырып тиеу) пункттерінде жүктердің ысырабын азайтуға, еңбек шығындарын және қайта тиеу жұмыстарына шығыстарды азайтуға, қайта тиеу механизмдеріне қажеттілікті азайтуға, көлік түрлерінің өзара іс-қимылын жақсартуға ықпал етеді.

Құрамдастырылған тасымалды пайдалану кезінде бір көлік құралын жүкпен басқа көлік құралында тасымалдау жүзеге асырылады (паромдық өткелдер, контрейлерлік тасымалдар, фрейджерлік тасымалдар).

Сұрақ 3. Интерmodalьдық оператордың жұмысын ұйымдастыру

Мультиmodalьдық қатынаста жүктерді жеткізуді ұйымдастырудың маңызды ерекшелігі жүктің сақталуы, оны жеткізу қауіпсіздігі, әртүрлі көлік түрлерінің жұмысының келісімділігі, көліктің бір түрінен екінші түріне қайта тиеу тұрғысынан бүкіл көлік процесін бақылайтын бірыңғай оператордың болуы қажеттілігі болып табылады. Бірыңғай оператордың болуы жергілікті көлік жүйесінің тұтастығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Интермодальдық тасымалдау операторы сатушы мен алушы арасындағы сатып алу-сату келісім-шартында айтылатын шарттарға байланысты жүк жөнелтушінің немесе жүк алушының өкілі болып табылады. Көп жағдайда сатушы немесе сатып алушы тек жүктің қозғалыс бағытына, тасымалдаудың жалпы құнына қызығушылық танытады және интермодальдық тасымалдау операторы мен тасымалдаушылар арасындағы шарттың талаптарына қызығушылық танытпайды.

Клиенттің тапсырмасы негізінде, оның атынан және оның есебінен интермодальдық оператор келесі әрекеттерді орындайды:

- Жүктерді тасымалдау мен ауыстырып тиеуге қатысушыларды таңдау;
- Қажетті көлік құралдарын тасымалдау және бөлуді жоспарлау шарттарын жасасу немесе көлік құралындағы орынды резервтеу;
- Барлық тасымалдау процесінің орындалуын ұйымдастыру және бақылау;;
- Жүкті межелі жерге дейін жеткізу үнемділігін бағалау.;
- Экономикалық ымыраға келу мүмкіндігін ескере отырып, көлік түрлерін кешенді пайдалана отырып, тиімді көлік схемаларын таңдау көзделеді.

Клиенттерден операторға қойылатын негізгі талаптар мынадай: ең аз өтпелі мөлшерлеме; ең аз транзиттік уақыт; ең жоғары сенімділік, яғни күтпеген шығыстардың және жолда жүктің кідіруінің болмауы.

Жүкті жеткізу операцияларын оператор өзінің еншілес кәсіпорындары мен филиалдары арқылы ішінара дербес не басқа мамандандырылған көлік кәсіпорындары мен шарт негізінде орындай алады.

Мердігер ретінде: кеме, теміржол, автокөлік, авиация, ішкі су көлігі кәсіпорындары бола алады.

Жүктерді тасымалдау кезінде "көлік-экспедиторлық қызметтер" деп аталатын бірқатар қосымша ілеспе операцияларды орындау қажеттілігі туындайды. Оларды жүктерді ауыстырып тиеу орындарында интермодальдық оператор мен көлік кәсіпорындары арасындағы байланыстырушы буын болып табылатын дербес кәсіпорындар орындайды. Мысалы, контейнерлік терминалдар, яғни мамандандырылған порт немесе теміржол терминалдарын жалға алатын немесе иеленетін кәсіпорындар; жүктерді кедендік тазартумен және ілеспе құжаттарды ресімдеумен айналысатын порт экспедиторлық кәсіпорындары; жүкті сақтауды және оны жетілдіруді қамтамасыз ететін мамандандырылған қоймалар (мысалы, ыдысты жөндеу және ауыстыру, жөнелтімдерді жинақтау, таңбалау және т.б.).

Интермодальдық оператор жүк жұмыстарын ұйымдастыруға жауапты болады, бірақ оларды өзі орындамаса да, қажетті көліктік және тауарға ілеспе құжаттарды дайындайды, жүктің кедендік транзитін және кедендік тазартылуын қамтамасыз етеді, тасымалдаушылар мен есеп айырысуды орындайды. Қажет болған жағдайда интермодальдық оператор лизингтік, сюрвейерлік және аудиторлық компанияларды тарта алады.

Интермодальды Тасымалдауды ұйымдастырушы әр мердігер мен халықаралық конвенциялар мен ұлттық келісімдер негізінде жеке келісімшарт жасайды. Алайда, осы келісім шарттардың талаптары интермодальдық оператордың жасалған шарт бойынша билеушінің алдындағы міндетіне әсер етпейді.

Теңіз көлігін пайдалана отырып, интермодальдық оператор жөнелтушінің жүгін оның қоймасында, жөнелту елінің портындағы контейнерлік терминалда немесе жөнелту портының айлағында қабылдай алады. Сол сияқты шартта жүкті алушыға оның қоймасында, контейнерлік терминалда немесе межелі порттағы айлақта беру көзделуі мүмкін.

Жеткізу нұсқалары жүк тасымалдау шығындарын, көлік процесіне қатысушылардың жүк үшін жауапкершілігінің шектерін және тасымалдау ақысының мөлшерлемесін анықтайды.

Интермодальдық тасымалдау шарты бойынша жүкті жеткізу тауарды сатушы мен сатып алушы арасында сатып алу-сату келісім шартын жасасқан кезде де көзделуге тиіс. Бұл ретте сатып алу-сату келісім-шартында жеткізу жөніндегі міндеттер сатушыға не сатып алушыға жүктелуі мүмкін. Тиісінше, интермодальдық оператормен шарттық қатынастарға жүкті жеткізуге жауапты келісім шарт тарабы кіреді. Жеткізу базистік шарттарының әрбір нұсқасы бойынша тараптардың міндеттерінің толық тізбесі ИНКОТЕРМС 2010-да келтірілген.

Макрологиялық жүйелерде интермодальдық операторлардың жұмыс істеуінің негізгі принциптері мыналар болып табылады.

1-қағидат. Экспорты мен импорты тұрақты жүзеге асырылатын тауарларды ірі жөнелтушілермен және сатып алушылармен жұмыс.

2-қағидат. Экспорт және импорт көлемдерін барынша теңестіру. Бұл шарт ірі тасымалдаушыларды тартады, өйткені импорттық тауарды түсіргеннен кейін контейнерлер экспорттық тауармен тиелетініне кепілдік береді. Бұл тәсіл сұраныстың елеулі ауытқуларымен де көлік ұйымдарының тұрақты жұмысын қамтамасыз етеді.

3-қағидат. Көлік-экспедиторлық қызметтердің толық кешенін көрсету-бір терезе қағидаты.

4-қағидат. Жүктің сақталуына кепілдік, келісілген жеткізу мерзімі және қосымша шығындардың болмауы.

5-қағидат. Тасымалдау мен жүк өңдеудің жана логистикалық технологияларын қолдану.

Принцип 6. Қызметтердің жоғары сапасы және шарттың барлық талаптарын орындау кепілдігі кезіндегі бағаның ең төменгі деңгейі.

7-қағидат. Клиенттің коммерциялық құпиясын сақтау.

8-қағидат. Жүктерді тасымалдауға, қайта тиеуге, сақтауға, кедендік немесе өзге де формальдылықтарды орындауға байланысты кез келген ықтимал қауіпті жағдайлар туралы уақтылы хабарлау.

9-қағидат. Клиентке жүкті жеткізудің барлық ықтимал нұсқаларын ұсыну, жеткізудің көліктік схемаларын оңтайландыру.

10-қағидат. Жүк жөнелтушілердің кәсіпорындарында, порттарда, теміржол терминалдарында көлік құралдарының жарамдылығын, тиеу-түсіру және бекіту сапасын бақылайтын өкілдердің күштері мен бақылау, маршрут бойынша жүктердің қозғалысына мониторинг жүргізу.

Осылайша, интермодальдық тасымалдарды ұйымдастырушының мәртебесі халықаралық қатынаста жүктерді тасымалдау кезінде логистикалық тізбектегі шығыстарды төмендетуге және коммерциялық, кедендік және көліктік тәуекелдерді төмендетуге мүмкіндік береді.

Қорытындылар

1. Материалдық ағынның бастапқы шикізат көзінен соңғы тұтынушыға дейінгі қозғалысы процесінде логистикалық операциялардың едәуір бөлігі әртүрлі көлік құралдарының көмегімен жүзеге асырылады. Көлік логистикалық жүйелердегі материалдық ағынның негізгі өткізгіші болып табылады.

2. Көлік логистикасы-бұл жүктерді тасымалдауды басқаруды оңтайландыру, яғни шикізатты, жартылай фабрикаттарды, аяқталмаған өндіріс объектілерін, дайын өнімді Көлік құралдарын қолдана отырып, тұтыну орындарына тасымалдау және сақтау операцияларын орындау. Көлік логистикасының негізгі мақсаты-физикалық тауар қозғалысына шығындарды азайту.

3. Белгілі бір тасымалдау үшін оңтайлы көлік түрін таңдау оның әртүрлі түрлерінің сипаттамалары туралы ақпаратпен анықталады. Ең алдымен, олар үш факторға назар аударады – жеткізу кестесінің сенімділігі, жеткізу уақыты және жеткізу құны. Көліктің негізгі түрін таңдау үшін көліктің барлық түрлерінің шығындарын ескеретін техникалық-экономикалық есептеулер қолданылады.

4. Көлік қызметтерін жеткізушіні таңдау процесі тасымалдаушы компаниялар туралы ақпарат жинау, критерийлерді пайдалана отырып тасымалдаушы компанияларды бағалау, тасымалдаушыларды интегралдық бағалау, рейтингтік бағалар мен сарапшылардың пікірлері негізінде көлік қызметтерін көрсетуге неғұрлым қолайлы жеткізушіні таңдау сияқты кезеңдерден тұрады.

5. Интермодальдылық – бір көлік жүйесінде әртүрлі көлік түрлерін интеграцияланған пайдалану. Интермодальдық белгілерінің бірі жүру жолының бастапқы пунктінен соңғы пунктіне дейін тасымалдауды жүзеге асыратын оператордың болуы болып табылады.

Бақылаусұрақтары

1. Көлік логистикасы мәнін ашыңыз?
2. Тұтынушылар көлік қызметтеріне қандай негізгі талаптар қоятындығын анықтаңыз.
3. Көлік логистикасының мақсатын сипаттаңыз?
4. Көлік логистикасының міндеттерін ашыңыз?
5. Көлік логистикасының негізгі принциптерін көрсетіңіз.

6. "Көлік дәлізі" және "көлік тізбегі" ұғымдарын салыстырыңыз.

7. Унимодальды, интермодальды, аралас, мультимодальды тасымалдау әдісінің айырмашылығын сипаттаңыз?

8. Көлік құралын таңдау кезінде қандай жағдайлар мен факторларды ескеру қажет екендігін анықтаңыз?

9. Көлік құралының түрін таңдау тәртібін талдаңыз?

10. Көлік түрлерінің саны бойынша жүктерді жеткізу жүйелерін атаңыз?

11. Мультимодальдық қатынаста жүктерді жеткізуді ұйымдастырудың ерекшелігін сипаттаңыз?

12. "Интермодальды оператор" ұғымына анықтама беріңіз.

13. Халықаралық қатынаста жүктерді жеткізуді ұйымдастырудағы интермодальдық оператордың рөлін анықтаңыз.

14. Интермодальды оператордың жұмыс принциптерін сипаттаңыз?

15. "Көлік-экспедиторлық қызметтер" дегеніміз не? Оларды кім көрсететіндігін анықтаңыз?

Қажетті әдебиеттер:

1. Бейжанова А.Т. Логистика. Оқулық құралы. – Алматы: Издательство «Дәуір», 2011 – 292 бет.
2. Бауэрсокс Дональд Дж., Клосс Дейвид Дж. Логистика: интегрированная цепь поставок / Пер. с англ. - М.: ЗАО "Олимп-Бизнес". 2018
3. Левкин Г.Г. Основы логистики. Учебное пособие. - М.: Инфра-Инженерия, 2018. – 240 с.
4. Гаджинский А.М. Логистика. Учебник. — 21-е изд. — М.: Дашков и К°, 2016. — 420 с.
5. Гаджинский А.М. Практикум по логистике.— 8-е изд. — М.: Дашков и К°, 2012. — 312 с.